

Маријана Г. МИТРИЋ*
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет Пале

Оригинални научни рад
Примљен: 1. 10. 2025.
Прихваћен: 15. 6. 2026.

ПРОКЛЕТА ЈЕРИНА У СМЕДЕРЕВСКОМ БЛАГУ СНЕЖАНЕ КУТРИЧКИ (ЈУНАКИЊА НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ КАО ЛИК У САВРЕМЕНОЈ ДРАМИ)

Поетска биографија Проклете Јерине наспрам историјске биографије Ирине Кантакузине захваљан је материјал за драму. Историјски подаци не говоре да је била гора владарка од својих претходница Гркиња. Међутим, народ ју је оптужио за многа злодјела и пропаст српске средњовјековне државе. У традицији је оличење свих негативних особина, епитет *проклета* срастао је с њеним именом. Контроверзни лик покренуо је преиспитивачки однос у корпусу савремене српске драме и питање креирања историјске и уметничке истине. Временским измјештањем мотива градње Смедерева и необичном реконструкцијом Јерининог лика по моделу духа тврђаве, Кутрички је у драми *Смедеревско благо* поставља „између историје и традиције” и приказује из људске перспективе склоне гријеху, као трагичну жену. Тиме показује да је народна књижевност фундаментални архетипски образац националне литературе.

Кључне ријечи: савремена српска драма, историјска драма, Проклета Јерина, историја, традиција, епска пјесма, архетип.

Српска народна књижевност непресушан је и вјечити извор инспирације. Свим својим особинама: анонимношћу аутора или ауторâ, колективизмом, варијантношћу, а нарочито синкретичношћу, оставља бесконачне могућности нових стваралачких читања и интерпретације. Памтећи и чувајући особеност српског националног бића, традиције и културе још од најранијих времена до данас, јасно је да представља парадигму универзалних и свевремених вриједности. Отуда преиспитивачки однос савремене књижевности према протеклим догађајима, културолошким моделима, мотивима и облицима, посредством нових поетичких поступака и изражајних ефеката, сагледавања у контексту актуелне слике свијета, обезбјеђује трајност и свевременост нових књижевних промјена и токова. Актуелност компаративног

* marijana.mitric@ff.ues.rs.ba; <https://orcid.org/0009-0004-8533-7629>

изучавања српске књижевности почетком XXI вијека доприноси једном новом углу проучавања и саме народне књижевности.

Српска драмска књижевност од самих је својих почетака у сталном, суштинском и комплексном дијалогу са историјом и историографијом, али не и једино с њима. Под утицајем друштвених и политичких околности, друга веома плодносна и моћна инспиративна линија којој се окреће српска драма јесте усменокњижевна традиција, најчешће епска пјесма и балада. Главни је разлог у томе што је, бар када је у питању драмска перспектива, епска истина, односно истина народне епике, изједначена са историјском истином. Један од најзаслужнијих писаца за успостављање драмског тока инспирисаног народном пјесмом у савременој српској драми јесте Борислав Михајловић Михиз, и то својим драмама *Бановић Страхиња* (1963) и *Краљевић Марко* (1969). Од појаве Михизових комада до данас, са мање или више стваралачког интензитета, драмски ток инспирисан народном пјесмом траје и обогаћује се (Митрић 2021).

Интересовања савремене српске драме углавном су помјерена на оне феномене који нису у адекватној и довољној мјери добили пажњу ни у стваралачком ни у научном смислу, а прије свега мислимо на улогу женских ликова у развоју књижевних жанрова. У складу са тим, тема нашег рада јесте јунакиња народне пјесме као лик у савременој драми.

*

Ирина Кантакузина, кћерка Манојла Кантакузина, поријеклом из породице која је вијек раније владала Византијом, удата је за Ђурђа Бранковића 1414. Година њеног рођења није позната, али се зна да је деспот имао већ један, можда и два брака иза себе, и да је у тренутку женидбе њом био више него двоструко старији. Са њим је, готово пола вијека, дијелила судбину Србије у најтежим временима. Доживјела је да јој Турци ослијепе двојицу синова, да јој се кћерка уда за султана, потуцала се од немиле до недрага у вријеме пропасти деспотовине, активно је учествовала у зидању Смедерева, а умрла је тако што ју је најмлађи син Лазар отровао. Историјски подаци не говоре да је била гора владарка од претходница Гркиња.

Међутим, српски народ ју је оптужио за многа злодјела, па и за пропаст средњовјековне државе. У традицији је постала оличење свих негативних особина, а епитет *проклета* срастао је с њеним именом. С. Самарџија (2008: 227) примјећује да је Јерина у богатој биографији „сабрала својства по којима се издавају и препознају Фреја, Хел, Хеката и Јамба-ака, Моргана и Кардивен, Еја и Кирка”.

Народна епска поезија према Јеринином лику односи се двојако. У бугарштицама она није охоло и зла жена, није сурова према своме народу, нити угрожава државни поредак. Приказана је и као несрећна мајка која је изгубила јединца (Богишић, бр. 9, 10). Већ у пјесмама из *Ерлангенског рукописа*

(бр. 21, 23, 70, 186) владарка добија негативне црте – већи је пријатељ Турцима него својој породици; у њеној држави влада тешко безакоње; наглашено је либида, мами најбоље јунаке и не прихвата одбијање, осветољубива је, сплеткарош, отпадница, чак и чедоморка. Тамним тоновима сликана је и као жена/мајка и као владарка. И у Вуковој класичној пјесмарици сличан је однос према Јеринином лику.

У *Женидби Ђурђа Смедеревца* (СНП II, бр. 79) приказана је као позитивна јунакња у улози вјеренице. Кћерка је дубровачког краља, а „Латини су старе варалице”. Њен отац захтијева од Ђурђа да у сватове не зове српске јунаке јер су пијанице и кавгације, а Јерина писмом поручује сасвим супротно – ако не доведе Србе у сватове, неће се удати за њега. Захваљујући њеној мудрости и одважности, сватови се с дјевојком враћају у Смедерево.

Женидба Тодора од Сталаћа (СНП II, бр. 82) и *Облак Радосав* (СНП II, бр. 83) тематизују Јеринине сукобе са властелом. У *Женидби Тодора од Сталаћа* није у негативном контексту – овдје је типична сестра која брине о брату. Тодор отима дјевојку коју је Јерина испросила за брата Томаша. Ђурађ донекле подржава поступке војвода, смјешка се кад му се жена пожали на њих, али не може ни „својој госпи атар да поквари”. Јерина успијева повратити снаху, али јој ова убија брата. На крају је Ђурђе прекоријева да је луда женска глава и да је нашла што је и тражила. У пјесми *Облак Радосав* она је проклета, обијесна владарка – дванаест слушкиња носи јој скуте и рукаве. Из хира у тамницу баца и вјеша војводе. Ђурђе је овдје пасивни владар и не мијеша се у женина посла. Облак Радосав се супротставља Јерини и утамничене војводе спасава уз помоћ „троструке камције”.

Мотив Јеринине туркофилије налазимо у пјесми *Ђурђева Јерина* (СНП II, бр. 80). Јунакиња тражи савјет од унука Максима за кога да уда кћерку – за Вилипа Мадарина, од Московца краља или цара Отмановића. Максим јој каже да су сви бољи од турског цара, који у мираз тражи земљу и градове, а она га удара тако да га је свега „црна крвца обалила” и ради по свом: „Даде кћерку за Отмановића, / и с њом даде земљу и градове”. Њена самовоља у народној свијести постаје пресудна за пропаст Деспотовине.

У пјесми *Старина Новак и кнез Богосав* (СНП III, бр. 1), између осталог, тема је и зидање Смедерева. Јерина је та која народ присиљава на кулучење, без паре и динара, годинама. То би се и опростило, али њен хир да позлађује врата и прозоре Старину Новака тјера у хајдучију.

С. Самарција (2008: 222) закључује да је изградња демонског лика Јерининог максимално приближена представама о Црној краљици. Хтонска бића (виле, вјештице, море, куге, норне, мојре, валкире), погубна за човјека, иначе су представљена у лику и тијелу жене. Испољавање сексуалних нагона једна је од типских демонских одлика. У вези са зидањем, она добија и вилинске особине, тражи жртве. Као вјештица, удара и на сопствено потомство, а њена кћерка, сестра крвница, наслеђује демонску природу од мајке. „И вила и вештица и владарка, господарица смрти, у потпуно негативној карактеризацији, она остаје један од најупечатљивијих ликова српске традиције” (Самарција 2008: 228).

Неколико битних догађаја у српској историји за владавине Ђурђа Бранковића тражило је неког да за њих преузме одговорност: заточеништво Ђурђевићевих синова и њихово ослепљење, Марина удаја за султана, први пад деспотовине, градња Смедерева. Поштовани стари деспот није могао бити кривац, али његова жена туђинка јесте. Јерини није опраштано што је јавно учествовала у државним пословима. Изгледа да је за негативну слику било пресудно њено активно учешће у зидању Смедерева. У градњи су учествовала и њена браћа, Георгије и Тома, и нагло се обогатила. Ту је и породично проклетство због Вукове издаје на Косову које се са мушког дијела породице пренијело на жену, а преко ње и на њене женске потомке.

*

Необична поетска биографија Проклете Јерине и насупрот ње постављена историјска биографија Ирине Кантакузине захваљан је материјал за драмску обраду. Низ старијих драматичара окушао се у том – Дробњак *Потоњи деспот*, Ђорђевић *Владислав краљ угарски*, Бојић трилогија *Деспотова круна*, Петровић *Деспотова Мара*, Настасијевић музичка драма *Ђурађ Бранковић*, Младеновић *Драмска гатка – Даћа*, Димовић *Ђурађ Смедеревац*. У поменутих драмама амбивалентан је однос према лику деспотице – од мудре, часне, непоколебљиве владарке, несрећне мајке до проклетнице. У периоду који сматрамо савременом српском драмом, а то је од 1956, када су као такмичарски фестивал домаћег драмског текста установљене Југословенске позоришне игре (Стеријино позорје), само су два аутора – Кутрички (*Смедеревско благо*, 2004) и Шеварлић (*Византијски аметист*, 2008) – као лик у своје драме увели најомраженију жену српског народног предања. Занимљивија је била романсијерима – Ненадићу (*Деспот и жртва*, 1998), Николићу (*Сенка деспотице*, 1999; *Проклета Јерина*, 2002) и Шарац (*Опет сам те сањао*, 2015). Подтекст Шеварлићеве драме јесте примарно историјска литература, док се народна пјесма користи само у сврху додатне карактеризације ликова. Зато се за нашу тему као инспиративнија показала драма Снежане Кутрички.

*

Наслов драме *Смедеревско благо* наводи на помисао да ће овај текст бити првенствено ослоњен на народну легенду. Испоставља се да је ријеч о драми која интерпретира савремене догађаје из историје Смедерева, а легенда, увијек жива и актуелна, средство је помоћу којег се ти догађаји додатно објашњавају. Радња је смјештена у Смедерево, у године 1941, 1954. и 1975.

Лица су: чувар тврђаве Јефрем, архитекта Тома, његова кћи Милена, Полицијски истраживач, некада скојевац, касније функционер, режисер Петар, Глумица и Ирина Кантакузина Бранковић. У попису лица само њен лик до-

бија детаљнију карактеризацију – византијска принцеза, жена деспота Ђурђа Бранковића, српска деспотица, у народу позната као Проклета Јерина, столувала у Смедереву, у најбољим годинама. Гледајући временску раван на којој ће се радња драме одвијати, наслућујемо да се Ирина може јавити само као дух. Одредница „у најбољим годинама” звучи апсурдно, смрт је најбољи дио њеног живота. Јерина, која у смрти „живи” најбоље, може бити само трагична жена никако проклета владарка.

Драма је подијељена на два дијела. Први је знатно обимнији. Прва сцена одиграва се 5. јуна 1941. Љетни је дан без иједног облачка, бљештав, окупан свјетлошћу. На тврђави млада глумица Милена вјежба завршну сцену комада чији текст не разумије (игра деспотицу): „Ти што у овом дану преносиш све своје милости на мене вративши ме из света сна и илузије у једину извесну свету стварност” (Кутрички 2004: 112). Из свијета сна и илузије израња „жена у елегантном костиму са шеширом широког обода, привезаном за подбрадак прозирном пурпурном ешарпом и с корпом биља и пољског цвећа у руци” (Кутрички 2004: 112). Њену појаву најављује љетни лахор. Ефектној сцени доприносе костим и њени стилозовани покрети, у дидаскалијама описани као плес смрти.

Тајанствена жена је дух Ирине Бранковић. Дијалог између Милене и ње дијалог је прошлости и садашњости, обиљежен потпуним неразумијевањем. Дјевојка не схвата лик који игра, вриједност породичне драгоцености, прстена са рубином, предање по коме њена породица води поријекло од Бранковића и не зна ко је сазидао тврђаву у којој је. Јерини посебну пажњу привлачи прстен чиме се алудира на њену среброљубивост. Драго камење жени даје моћ. Дјевојци открива да је рубин љековит и симбол трајности љубави. Она већ одавно носи само аметист, који доноси смирење и покајање. Пурпурна хаљина, у којој се увијек појављује на сцени, сугерише да несмирени дух тежи да окаје гријехе. Аметист је камен умјерености, чува од сваког пијанства, па и духовног, јача памћење и штити од отрова. Љубичаста/пурпурна је спој црвене нагонске снаге и небеског плавог, боја умјерености, видовитости и промишљеност, равнотеже земље и неба, чула и духа, страсти и разума, љубави и мудрости (Шеваље, Гирбрант 1987: 370–371). Атрибутима се наговјештава како дух тежи да у себи помири и уједини земаљско и небеско, предање и истину. Ирина затим живописно, лирски, евоцира слике Цариграда и Солуна, у њеном памћењу богатих, раскошних градова који су јој припадали и којима је припадала. Нестаје када се појави Миленин вјереник Петар односећи са собом прстен.

Губитак прстена дјевојка осјећа као злу коб и најаву нечег страшног, чему доприноси и неприродни мир на тврђави. А пазарни је дан, град врви од народа као да није окупација и рат. Милена и Петар планирају тајно вјенчање. Њен отац противи се том браку, али Петар ће му режирати драму да га одобровољи. Заљубљени одлазе, а на сцени се појављује омањи погурени човјек, који еуфорично виче: „Нашао сам га, сад је само моје” (Кутрички 2004: 116), и лудачки, похотљиво товари драгоцену посуђе и новчиће које је пронашао. Мотив скривеног блага Бранковића уведен је из народног пре-

дања. У позадини промиче Јеринина силуета. Смијех се претвара у ужаснути врисак који преплављује грмљавина експлозије, која односи све пред собом.

Експлозија у Смедеревској тврђави, Српска Хирошима, била је у четвртак 5. јуна 1941. године у 14 часова и 14 минута. Тврђава је од Првог свјетског рата била складиште муниције па тако и у Другом свјетском рату. Због близине железнице и Дунава, Нијемци су ту депоновали оружје, муницију, бензин, нафту. У тренутку експлозије у Смедереву је било око 14 000 људи. Тога дана Народна банка је обавијестила да се југословенски новац мора замијенити за новац Српске народне банке, исплаћиване су заостале плате, ђаци су добијали свједочанства. Четвртак је био пазарни дан. У граду су гостовали глумци Српског народног позоришта из Новог Сада, њих седамнаест. Неколико хиљада њемачких војника спремало се за одлазак у Совјетски Савез. Воз који је саобраћао за Пожаревац и превозио смјене радника из фабрика каснио је два минута. Посљедице експлозије су биле катастрофалне. Урбано језгро града је девастирано. Број погинулих до данас није познат – до двије и по хиљаде. Нагађања о узроцима су бројна. Несрећу је можда изазвао опушак цигарете, енглески авион је у том тренутку надлијетао Смедерево, могуће да је и скојевска диверзија (Лазих 2021). Све наведене историјске чињенице су и у драми. Овај догађај и интерпретација његових узрока и посљедица јесу основна тема *Смедеревског блага*, те драму жанровски одређујемо као историјску драму, тачније новију историјску драму са елементима политичког позоришта:

Новија историјска драма не пише се више зато да би славила прошлост једног народа [...] већ се у збивањима, а нарочито у личностима од ширег, европског значаја, траже погодни центри заплета који би могли да послуже као адекватна основа за критичко преиспитивање националне или европске историје. [...] Акценат је скоро искључиво постављен на критику, на ироничан осврт, на преоцењивање прошлости. Та критика, иронија и потреба ревалоризације догађаја и ликова врло су очито производ пишчеве потребе да активно учествује у друштвеном животу средине у којој живи и да утиче на њено јавно мњење (Фрајнд 1996: 34).

Године у које је смјештена радња драме јесу године окупације, стравичних разарања, обнове и градње, реконструкције и деконструкције свијета који по много чему подсећа на онај у којем је живјела и владала Ирина.

Друга сцена отпочиње кошмаром архитекте Томе, из чијег бунцања сазнајемо да су град и тврђава разорени. Милена, њена мајка и цијели позоришни ансамбл су погинули. Кћерка му у сан долази с молбом да потражи жену која ју је изнијела из рушевина и код које је њен прстен. Јерина, у хаљини боје аметиста, са корпом цвијећа, у близини је спавача. Кад се појави у експлозији осакаћени Јефрем, нестаје.

Тома 1954. инсистира на обнови тврђаве, а како му актуелне власти не пружају подршку, борави у њој и штрајкује глађу. Обилази га Јефрем и доноси глас народа. Народ, као и у Јеринино вријеме, не разумије смисао градње. Рат је тек окончан, људи су исцрпљени и гладни. Југославија је разапета између Истока и Запада. Народ се реконструкцији у недоба „смеје и подгуркује”, тврђава је „само го мртав камен”, „мртве зидине”, а Тома би да

буде узидан у њу као мученик. Од гледања у прошлост нема ништа, од тога се не живи. Требају му фабрике, жељезара, „да се има 'леба'". Тврђава је за народ заслијепљен комунистичком идеологијом симбол непријатељског господства. Раја ју је зидала, а властела уживала. Стога је Јерина трајни симбол мрског изабљивача. Тома је потомак Бранковића, носи име Јерининог брата, образован на Сорбони, господин, и због тога омражен. Јавно је оптуживао скојевце да су по налогу Коминтерне подметнули експлозију, те је прогањан, хапшен и у лудницу смјештен. Јефрем, на први поглед склон Томи и господи, ипак изједначава Тому и Јерину:

Па да сте онако споља фини, а унутра све сама гуја до гује у трбуху расте. Ето к'о та Јерина.

[...] и она била деспотица, отмена рода а мучила толики народ за свој интерес. Да јој зида оволику тврђаву па да се она у њој шепури, а народ да у чатрљама станује. Кажу и да су јој синове Турци ослепели да би она престала да царује, а она опет ништа, и не ништа, него све гора и гора (Кутрички 2004: 122).

Трећа сцена, битна за схватање комунистичког механизма, јесте насилно полицијско саслушање Јефрема. Томино инсистирање на реконструкцији руина Иследник види као антидржавни чин. Бројним методима мучења жели извући Јефремово признање да је без руке остао у пљачкашком походу у коме су му саучесници били они који хоће да сруше режим. Смедерево је „љотићевски спашилук". Ликом Иследника Кутрички илуструје ставове нове државе и новог времена према културном наслеђу и умјетности. Андрћевски га узнемирују књиге о Бранковићима пронађене код Јефрема. Не схвата његову опсесију смедеревским благом, јер дјелује као колектив и у име колектива. У контексту жанра историјске драме важно је обратити пажњу на однос власти и умјетности. Јефрем за Тому каже да је умјетник, а Иследник: „Није он никакав уметник! Он ће то бити тек кад ја то кажем, и ако кажем!" (Кутрички 2004: 127). Необразована власт је креатор историјске и умјетничке истине. Када то буде у интересу државе, тај исти иследник обновиће тврђаву и поставити Томину драму о њој на сцену цензуришући дијелове који говоре о учешћу комуниста у експлозији.

Четврта сцена првог дијела драме кључна је за разумијевање дјелања њених главних актера.

Тома је опет у бунилу. Вјетар шири магијске мирисе биља из Ирине не корпе и најављује је. Сусрет двије истински трагичне фигуре одвија се у лиминалном простору између сна и јаве. Ирина наводи Тому да се суочи са истином о себи и да се покаје. Слабић је, нема вјере у себе, алкохоличар, љубоморан и насилан муж, ауторитативан отац. Тек кад се суочи са собом и прихвати кривицу, може обновити тврђаву. Ирина му враћа Миленин прстен и он у том трену схвата ко је мистериозна жена која од њега тражи помоћ да спасе тврђаву. Она је само „стари уморни дух" из кога временом копни моћ. Потребна јој је његова снага и вјера да се избори са злом.

Ирина је свјесна одговорности за пропаст своје породице. Да би тврђава, посљедњи симбол слободе Деспотовине, опстала пред „налетима злобника и бестидника" (Кутрички 2004: 133), жртвовала је вид синова, кћер

у харем послала, пред Лазаром образ укаљала чувајући благо од његове похлепне жене.

У овој сцени открива се и Јефрем, признајући Томи да му је помагао са циљем да дође до блага. Вјерује да је он тај који је призвао Дух када је пред експлозију нашао посуђе и новчиће. И овдје има функцију гласа народа. Симултано, Јефрем и Јерина изговарају монологе. Дијалога међу њима не може бити јер је Јефрем оптужује за зла која је починила, а она се брани. Побројаће Јефрем скоро све мотиве из народне књижевности везане за њен лик: проклета; у град је узиђивала кости предака; за њу је српски народ простачка руља; похлепна; похотна; рађала је као залог амбицији; крива за ослепљење синова; продала их за власт; тврда срца. „Народ памти и клетву шаље кроз векове, никад не заборавља!” (Кутрички 2004: 137).

Јерина објашњава нетрпељивост која је прерасла у вјечиту мржњу између ње и српског народа. Као владарку уважавало ју је пола свијета, а њен народ ју је презирао и плашио је се. Није било битно што су исте вјере, што је изродила насљеднике пријестола. Страшан народ, његује сјећање на претке, а не вјерује у живе, живот и будућност. Непријатељске погледе је на себи носила „у постељу с њиховим очима, у затиљак закуцаним, легала” (Кутрички 2004: 135), док у очима својих синова није видјела њихове дивље претке. Крива је што је страхом од погледа синовима одузела вид.

Ја, мојим синовима, које сам обожавала, као да сам ја својим тајним жељама, султанову безмилосну руку навела да очини вид мојим синовима, мојим јунацима, уклони са лица (Кутрички 2004: 137).

Бол је следио цијело њено тијело, заувјек. Лед се из груди, из којих је некада текло топло мајчинско млијеко, спустио у утробу, у центар бића, у мајчинство. Као да је цијели народ знао за ту заумну кривицу. Клицали су за њом да је проклета. Узалуд је Ђурађ покушавао да је ослободи кривице, узалуд су је тјешили ослијеђени синови, осуда је тињала у Лазаревом погледу. Крива је што је дозволила да владарка и проклето „господско великашко васпитање и понос” потисну мајку за „спас стране земље и неких сирових сељака у њој, који је никада нису прихватили” (Кутрички 2004: 138). Породичне трагедије се нижу, а она полако схвата те погледе и страст за постојањем и чувањем предака, али за помирење ње и поданика касно је. Не може доћи из окамењеног срца. То тврдо, окамењено срце Проклете Јерине призива један од најоригиналнијих ликова савремене српске драме – (не)лик Мајке Југовића који је маестрално креирао Михиз.

Посљедњу реплику Јерина упућује малодушном и невјерујућем Томи:

Кривица из које настајемо, тај мукли осећај греха, он нас тера да чинимо, да испунимо сврху постојања. Не предајте се, јер нема два света, то су измислили за лаковерне, има само постојање или смрт. Ти си тај који бира! Предајом си изгубљен и за своје најдраже. У смрти је хладно и заувек нема никога (Кутрички 2004: 139).

Живи су они који не изневјере своју суштину. На Томи остаје заштита тврђаве. Реплика је крај првог дијела драме у којој се Ирина више неће појављивати као активан лик, већ само као силуэта у плесу смрти, коју нико

од присутних на сцени неће видјети јер сви су слијепи и глуви на поруке из прошлости и окренути садашњици која им доноси личну корист.

Други дио драме је својеврстан епилог. Ислједник је престонички функционер. Обновио је тврђаву у умјетничке сврхе. Аутор текста прве позоришне представе која ће се играти на њој јесте Тома, кога више нико не препознаје и који умире разочаран што је његов текст бесрамно осакаћен. Редитељ је Петар, а главна глумица Милена. Почетак је крај и крај је почетак, из српског историјског вртлога нема излаза.

И нова Милена улогу игра без разумијевања деспотице. Петар инсистира да у лику пронађе жену, а не владарку, мајку слијепих синова, трагичан лик. За такву Јерину осамдесетих година XX вијека, у које је радња смјештена, а ни данас, нема разумијевања. *Смедеревско благо* није играно ни на једној позоришној сцени.

Драма се завршава вишезначном сликом – на сцену истрчава суманути Јефрем и пред публику сипа благо коначно пронађено – кости, посмртне остатке страдалих у експлозији, неидентификоване до данас. Наше благо су наши преци узидани у темеље будућности.

Проклету Јерину је народ измислио због личне слабости, каже Тома. *Смедеревско благо* омогућава да сагледамо лик деспотице између историје и традиције. Како ћемо данас разумјети Јерину зависи од тога колико смо слаби.

*

Ирина Кантакузина, Проклета Јерина, контроверзан је лик. Та контроверзност почива на неслагању историјских извора и колективног памћења. За разлику од историјских извора, из којих се види да је Ирнин живот био тежак макар онолико колико и историјски период државе Бранковића, а један је од најкомплекснијих периода српске државности, у епском памћењу, поред примјера позитивне карактеризације, остала је упамћена као најомраженија владарка. Простор мимоилажења у представљању Јерининог лика и потенцијални разлози који граде њен сукоб са народом инспиративан је из перспективе савремене српске драме.

Временско позиционирање радње у XX вијек и савремену историју Смедерева драму *Смедеревско благо* чини оригиналном и даје нову значењску димензију и легендарној и историјској причи. Измјештањем мотива градње Смедерева и необичном реконструкцијом Јерининог лика по моделу духа тврђаве, симболички истичући тиме да је смрт најбољи дио њеног живота, Кутрички ју је приказала из људске перспективе, склоне гријеху, као трагичну жену, показујући тако да је народна књижевност фундаментални архетипски образац националне литературе који се обнавља и живи сваким дјелом савремене књижевности, драмским нарочито, јер покреће и провоцира дијалог и полемику.

ЛИТЕРАТУРА

- Богишић 1878:** В. Богишић, *Народне пјесме из старијих највише приморских записа*, Београд: Државна штампарија.
- ЕР 1987:** *Ерлангенски рукопис: зборник старих српскохрватских народних песама*, Никшић: Универзитетска ријеч.
- Кутрички 2004:** С. Кутрички, Смедеревско благо. у *Савремена српска драма*, бр. 20, Београд: Удружење драмских писаца Србије, Позориште „Модерна гаража“, 109–146.
- Лазић 2021:** М. П. Лазић, *Експлозија у Смедереву 5. јуна 1941. године: 80 година после*, Смедерево: Музеј у Смедереву.
- Митрић 2021:** М. Митрић, Библиографија драмских текстова инспирисаних српском народном пјесмом (1956–2020), Вишеград: Библиотекарство Српске, IX–X/9, 146–166.
- Самарџија 2008:** С. Самарџија, *Биографије епских јунака*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- СНП II 1969:** В. С. Караџић, *Српске народне пјесме, књига друга, у којој су пјесме јуначке најстарије*, Београд: Просвета.
- Фрајнд 1996:** М. Фрајнд, *Историја у драми: драма у историји*, Нови Сад: Прометеј.
- Шеваље, Гирбрант 1987:** J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Rječnik simbola*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Marijana G. Mitrić

DIE VERFLUCHTE JERINA IN SNEŽANA KUTRIČKIS
SMEDEREVSKO BLAGO (DIE HELDIN DES VOLKSLIEDES ALS FIGUR
 IM ZEITGENÖSSISCHEN DRAMA)

Zusammenfassung

Die ungewöhnliche poetische Biographie der Verfluchten Jerina und die ihr gegenübergestellte historische Biographie der Irene Kantakuzene bieten ergiebige Material für eine dramatische Bearbeitung. Auf Grund der historischen Daten kann nicht geschlussfolgert werden, dass Irene in irgendeiner Weise eine schlechtere Herrscherin war als ihre griechischen Vorgängerinnen am serbischen Hof. Dennoch beschuldigte sie das serbische Volk vieler Untaten und schließlich auch des Untergangs des serbischen mittelalterlichen Staates. In der serbischen Tradition wurde sie zur Verkörperung aller negativen Eigenschaften, und das Epitheton „verflucht“ verwuchs mit ihrem Namen. Diese kontroverse Figur regte eine kritische Haltung im Korpus des zeitgenössischen serbischen Dramas an und stellte die Frage nach der Schaffung historischer und künstlerischer Wahrheit. Durch die zeitliche Verschiebung des Motivs vom Bau Smederevos und die ungewöhnliche Rekonstruktion von Jerinas Figur nach dem Modell des Festungsgeistes stellte Snežana Kutrička in dem Drama *Smederevsko blago* (2004) sie „zwischen Geschichte und Tradition“ und zeigte sie aus menschlicher Perspektive, die potentiell zur Sünde neigt, als tragische Frau. Damit demonstrierte sie, dass die Volksliteratur ein fundamentales archetypisches Muster der Nationalliteratur ist, das sich mit jedem Werk der zeitgenössischen Literatur erneuert und lebendig bleibt, besonders im Drama, da es zum Dialog und zur Polemik anregt und provoziert.

Schlüsselwörter: zeitgenössisches serbisches Drama, historisches Drama, Verfluchte Jerina, Geschichte, Tradition, episches Lied, Archetyp.